

Spolufinancováno
Evropskou unií

Příručka inspirativní praxe v komunitní prevenci kriminality

Michal Kandler, Matouš Knapp

Text neprošel jazykovou korekturou.

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

Agentura
pro sociální začleňování

Tento materiál vznikl za finanční podpory Evropského sociálního fondu prostřednictvím Operačního programu Zaměstnanost plus v rámci projektu „Podpora územního rozšíření a metodického rozvoje komunitní práce v území s koncentrací sociálního vyloučení (KP)“, registrační číslo projektu: CZ.03.02.02/00/22_004/0000341

Úvod	3
HOLANDSKO: Zapojení komunity a budování důvěry v Rotterdamu	5
ANGLIE: Komunitní nadace Forever Manchester.....	9
FINSKO: Řešení skupinových konfliktů ve Forsse	11
KANADA: Komunitní prevence kriminality v Ottawě Crime Prevention Ottawa (2012) a Policy Research Initiative (2005)	13
USA: Změna fungování policie v Longmontu Dzur & McKnight (2022).....	15
SLOVENSKO: Učení pro hodnotný život EUCPN (2021)	17
ČESKO: Komunitní pojetí asistentů prevence kriminality v Jihlavě.....	19
ČESKO: Komunitní mikrogranty Nadace Via vedoucích ke zlepšení sousedského soužití v SVL Kandler (2025)	21
Závěr	23
Zdroje	24

Úvod

Tato *Příručka inspirativní praxe v komunitní prevenci kriminality* vznikla jako další výstup tematicky doplňující *Metodický manuál komunitní prevence kriminality* (2024). Metodický manuál systematicky popisuje přístupy, nástroje a principy práce s komunitou jako základu pro prevenci kriminality, věnuje se teoretickému rámci a postupům pro zavádění komunitní prevence kriminality na místní úrovni, tak tato příručka se zaměřuje na konkrétní příklady praxe – v českém i mezinárodním kontextu – a jejich reflexi v návaznosti na principy komunitní prevence.

Bezpečí je základní lidskou potřebou. Pocit bezpečí však nevzniká automaticky – je výsledkem soustavné a dlouhodobé práce v místních komunitách. V prostředí socio-prostorově vyloučených komunit je bezpečnost úzce provázána s dalšími aspekty života – kvalitou mezilidských vztahů, dostupností služeb, zapojením obyvatel do dění v obci, kvalitou veřejného prostoru nebo mírou důvěry v instituce. Proto je nezbytné chápat prevenci kriminality jako součást širšího procesu komunitního rozvoje, jak uvádějí i předchozí publikace Agentury pro sociální začleňování na téma prevence kriminality (*Příručka dobré praxe – Inspirace pro sociální začleňování: Bezpečí*, 2021; *Manuál dobrých praxí: Bezpečnost, prevence a krizová intervence*, 2014).

Tato příručka navazuje i na zkušenosti z komunitní práce (*Příručka inspirativních praxí komunitní práce v obcích s koncentrací sociálního vyloučení*, 2021). Základním východiskem je přesvědčení, že pouze propojení formálních a neformálních aktérů, respekt k místní znalosti a zapojení samotných obyvatel jako aktivních nositelů změn může vést k udržitelnému zlepšování veřejného pořádku a bezpečí. V praxi to znamená podporu komunitních rad a fór, mikrograntů na posílení sousedských vztahů, participativního plánování bezpečných veřejných prostranství nebo aktivizaci mladých lidí skrze programy prevence zaměřené na rozvoj pozitivní identity.

Příklady z Nizozemska, Finska, Kanady, USA, Slovenska i z Česka ilustrují, jak komunitně orientovaná prevence kriminality přispívá nejen ke snižování trestné činnosti, ale i k budování důvěry, soudržnosti a odolnosti místních komunit. Zatímco mezinárodní příklady ukazují různé modely komunitní prevence kriminality, je stejně důležité reflektovat i inspirativní přístupy vznikající v českém prostředí. Příklad z Jihlavy ukazuje, že i v menších městech a v podmínkách lokálního veřejného systému může vzniknout inovativní model komunitní prevence kriminality, který propojuje roli městské policie, asistentů prevence kriminality a komunitní práce s dětmi a mládeží. Vedle systematických veřejných politik v oblasti bezpečnosti a prevence kriminality se jako velmi efektivním nástrojem osvědčily i komunitní mikrogranty Nadace Via, které umožnily obyvatelům Budišova, Litvínova a Třince realizovat drobné projekty vedoucí ke zlepšení jejich okolí a vztahů v sousedství. Příklady ukazují, že podpora každodenní občanské angažovanosti má přímý dopad na posilování sousedské spolupráce, důvěry a pocitu bezpečí – tedy klíčových komponent komunitní prevence kriminality.

Přístup vycházející z principů *participace*, *zmocňování*, *multidisciplinarity* a *preference prevence před represí* se ukazuje jako dlouhodobě účinný, ekonomicky efektivní a zároveň eticky udržitelný. Tato příručka chce být živým dokumentem, který pomůže inspiraci,

plánování i argumentaci pro aktéry, kteří se chtějí do komunitní prevence kriminality aktivně zapojit – od obcí a měst, přes policii a neziskové organizace, až po samotné obyvatele.

HOLANDSKO: Zapojení komunity a budování důvěry v Rotterdamu

Veldacademie (2021, 2024) a Hottentot (2022)

Rotterdamský program Resilient BoTu 2028 představuje komplexní a dlouhodobou strategii komunitní prevence kriminality ve čtvrtích Bospolder a Tussendijken. Staví na metodice Asset-Based Community Development (ABCD), která posiluje vnitřní zdroje komunity a podporuje aktivní zapojení obyvatel do rozhodování o své čtvrti (viz kapitola 2.1 v Metodickém manuálu KPK). Důraz je kladen na propojení formálních (město, školy, policie) a neformálních aktérů (dobrovolníci, místní iniciativy) a na vytváření bezpečného fyzického i sociálního prostředí. Program kombinuje participativní plánování veřejných prostor, komunitní akce, důvěru budující aktivity a pravidelné monitorování dopadů. Výzkumy i zkušenosti z pandemie ukazují, že právě odolné, propojené a sebevědomé komunity dokáží účinně čelit krizím a přispět ke snižování kriminality. Příklad BoTu nabízí inspiraci pro česká města, jak komunitní přístup zakotvit v místních strategiích bezpečnosti a prevence.

Cílem programu *Resilient BoTu 2028* bylo proměnit jednu z nejzranitelnějších městských lokalit v první „odolnou čtvrť“ Rotterdamu tím, že podpoří vnitřní síly místní komunity – tedy její obyvatele, jejich iniciativy a neformální sítě. Klíčovou strategií byla mobilizace obyvatel k aktivnímu spolurozhodování o budoucnosti čtvrti – nejen prostřednictvím účasti na rozhodování, ale zejména posílením jejich **kompetencí, vlastnictví změn a schopnosti sebeorganizace**. Metodika BoTu zahrnovala vzdělávání místních aktérů, mapování komunitních zdrojů, podporu lokálních iniciativ a přenášení rozhodovacích pravomocí na komunitu samotnou.

Z výzkumů vyplynulo, že tento způsob práce výrazně **posílil sociální síť** v lokalitě, snížil meziskupinové napětí a zlepšil schopnost komunity reagovat na krizové situace – například během pandemie COVID-19, kdy místní síť *Delfshaven Helpt* zajišťovala rychlou pomoc zranitelným obyvatelům bez nutnosti zásahu „shora“.

Ve vztahu ke komunitní prevenci kriminality je klíčovým poznatkem z BoTu, že **síťování obyvatel, jejich důvěra ve vlastní schopnosti a dlouhodobě budovaná partnerství mezi formálními a neformálními aktéry** vedou k větší ochotě řešit napětí a konflikty nenásilným způsobem a bránit radikalizaci či antisociálním jevům. Klíčová je nicméně ochota institucí předat část svých pravomocí komunitě.

Bezpečnost jako předpoklad resilience

Bezpečnost a veřejný pořádek nejsou pouze podmínkou fyzického komfortu, ale zásadním předpokladem pro budování komunitní soudržnosti a posílení sociální odolnosti (resilience). V rámci programu **Resilient BoTu 2028** byla proto bezpečnost od počátku integrována do širšího rámce komunitního rozvoje – a to jak ve fyzické, tak sociální dimenzi.

Podle metodiky BoTu nelze kriminalitu řešit pouze represivními prostředky – naopak, jedním z klíčových nástrojů je **preventivní práce v komunitě**. Program staví na multidisciplinární spolupráci mezi městem, policií, komunitními pracovníky a místními iniciativami. Jedním z pilířů komunitní odolnosti se staly **neformální sítě sousedské spolupráce**, tj. skupiny místních obyvatel, které mezi sebou mají vybudované důvěryhodné vazby a zkušenosti s kolektivní akcí. Tyto sítě v době krize (např. pandemie COVID-19) sehrály zásadní roli jako tzv. „**první respondenti**“ – tedy ti, kdo jako první zaznamenali a reagovali na aktuální potřeby komunity, často ještě před oficiálními institucemi. Například síť **Delfshaven Helpt** zorganizovala pomoc stovkám domácností formou balíčků s potravinami či distribuce digitálních zařízení pro děti a aktivně využívala místní znalosti a kontakty ke koordinaci podpory. Podle výzkumu Veldacademie (2021) byl právě „**flexibilní přístup, osobní kontakt a důvěra mezi aktéry**“ hlavním faktorem úspěchu těchto sítí, které dokázaly rychle mobilizovat zdroje a vykryt mezery v oficiální pomoci. Monitoring komunitní odolnosti (2024) navíc potvrzuje, že tato „**síťová připravenost**“ a propojenost formálních a neformálních hráčů je základem pro udržení bezpečí a důvěry v krizových obdobích.

Bezpečnost byla podporována také **intervencemi ve veřejném prostoru** – revitalizací náměstí, parků a školních hřišť, které fungují jako přirozené prostory pro setkávání různých skupin obyvatel. Tímto se naplňuje i princip tzv. *situational crime prevention* – prevence kriminality založené na příležitostech, kdy je prostředí koncipováno tak, aby podporovalo pozitivní interakce a snižovalo příležitosti ke kriminalitě.

Formální i neformální aktéři

V krizových obdobích, především během pandemie COVID-19, se v BoTu zásadně prokázala důležitost funkčních komunitních sítí. Vedle veřejných institucí (město Rotterdam, radnice, školy, sociální služby) hráli zásadní roli neformální aktéři – dobrovolníci, sousedské iniciativy a místní podnikatelé. Ti dokázali rychle reagovat na akutní potřeby obyvatel, zejména prostřednictvím platformy **Delfshaven Helpt**, která koordinovala pomoc (např. distribuce více než 750 balíčků s jídlem a 1000 notebooků pro děti) pomocí centrální telefonní linky a lokálních kontaktů.

Spolupráce formálních a neformálních hráčů nebyla náhodná, ale stala se strukturálním prvkem řízení čtvrtě. Hodnocení dopadů programu v období pandemie koronaviru ukazuje, že právě flexibilní role aktérů, osobní kontakt a důvěra mezi zástupci samosprávy a komunitou výrazně posílily schopnost čtvrtě čelit nejistotě. Důležitá byla také **sociální infrastruktura** – komunitních center, místních kaváren, školních dvorů a veřejných prostranství, které sloužily jako fyzická základna pro setkávání, výměnu informací a rychlou mobilizaci pomoci.

Propojenost formálních struktur s neformálními sítěmi je pro resilienci čtvrti klíčová. Zajišťuje rychlý přenos informací, kolektivní akci a schopnost komunitního učení.

Monitorování a měření pokroku

Veřejná správa města Rotterdam vyvinula v rámci programu specifický nástroj **Monitor komunitní odolnosti**, jehož cílem je **sledovat a vyhodnocovat pokrok v oblasti komunitního rozvoje**. Monitor propojuje tři dimenze: sítě a vztahy (formální a neformální), index sociální soudržnosti a governance. Zahrnuje **indikátory jako míra participace, důvěra v sousedy a instituce, míra solidarity a ochoty pomoci** a specificky sleduje i **pocit bezpečí** v komunitě jako jeden z klíčových ukazatelů sociální odolnosti.

Důležitým výstupem evaluace BoTu je zjištění, že **kvantitativní data nemusí vždy reflektovat skutečnou změnu v komunitě**. Z tohoto důvodu se v monitoringu klade důraz také na tzv. „měkké“ ukazatele, jako je **rozsah a kvalita komunitních sítí, lokální vlastnictví změn nebo míra spolupráce mezi obyvateli a institucemi**.

Shrnutí

Rotterdamský program Resilient BoTu 2028 nabízí inspirativní model komunitní prevence kriminality, který propojuje dlouhodobou komunitní práci s rozvojem bezpečného a odolného městského prostředí. Základními stavebními kameny tohoto přístupu jsou aktivní zapojení obyvatel pomocí metody ABCD (Asset-Based Community Development), budování důvěry mezi komunitou a institucemi a propojení formálních i neformálních aktérů. Program ukazuje, že komunity samy mohou být hybatelem změny, pokud jim k tomu dáme prostor a důvěru. Neformální sítě sousedské spolupráce se v době krize (např. Během pandemie COVID-19) osvědčily jako tzv. „první respondenti“ – lidé z komunity, kteří první zaznamenali a reagovali na potřeby sousedů a doplnili tak činnost institucí. Důraz na participativní plánování veřejných prostranství, posílení komunitního leadershipu, důsledný monitoring změn (včetně měkkých indikátorů jako je důvěra nebo míra spolupráce) a práce s místními znalostmi představuje

komplexní strategii, která může být inspirací i pro česká města a obce, hledající účinné, udržitelné a etické cesty ke zvyšování bezpečí a soudržnosti ve zranitelných lokalitách.

Doporučení a inspirace pro praxi komunitní prevence kriminality:

- **Zavedení participativních platforem** inspirovaných BoTu (např. Komunitní rada + pracovní skupiny), které propojí veřejnou správu, místní organizace a obyvatele.
- **Podpora komunitního leadershipu** – školení a podpora místních lídrů v sousedstvích zatížených sociálním vyloučením.
- **Otevřené a bezpečné veřejné prostory** – participativní plánování fyzického prostoru s důrazem na bezpečnost, prevenci konfliktů a meziskupinový dialog.
- **Pravidelný monitoring komunitních indikátorů** (důvěra, míra zapojení, pocit bezpečí) jako nástroj pro evaluaci komunitní prevence s kombinací kvantitativních a kvalitativních dat.
- **Budování důvěry je klíčem ke snížení strachu z kriminality** – a tím i k posílení celkové odolnosti komunity vůči krizím i konfliktům.

ANGLIE: Komunitní nadace Forever Manchester

CLES (2014) a Forever Consulting (2020)

Model ABCD byl využíván také v komunitních aktivitách v Manchesteru. Komunitní nadace Forever Manchester aplikovala tento přístup v rámci více než 15 projektů v oblastech s vysokou mírou kriminality a sociálního vyloučení.

Zásadní roli hrálo posilování kapacit obyvatel skrze podporu místních iniciativ a rozvíjení leadershipu v komunitě. Zkušenosti z programu Forever Manchester ukazují, že vytvářením prostředí důvěry, přijetí a sounáležitosti roste u obyvatel pozitivní postoj, pocit sounáležitosti a sebevědomí. Dlouhodobé zapojení lidí do komunitních aktivit posiluje jejich angažovanost v komunitním životě a umožňuje oslovit i ty, kteří se dříve vyhýbali institucím či veřejnému prostoru“ (viz CLES, 2014, s. 4; Forever Consulting, 2020, s. 10).

Významnou složkou byla také participace místních obyvatel skrze pravidelná komunitní setkání, tzv. „Community Cafés“, kde mohli vyjádřit své potřeby a návrhy na zlepšení bezpečnosti. Tento model odpovídá principu aktivního vytváření otevřeného prostoru pro dialog mezi veřejnou správou a komunitou.

Hodnocení výsledků a dopadů programu Forever Manchester na bezpečnost a veřejný pořádek

Program *Forever Manchester* v Benchill prokázal, že komunitní rozvoj podle modelu ABCD má významný dopad nejen na posílení komunitní koheze, ale i na oblast prevence kriminality a zvyšování pocitu bezpečí. Z prezentovaných dat vyplývá:

- **Zvýšení sociální koheze a důvěry:** 98 % respondentů uvedlo, že díky zapojení do programu mají více přátel a společenských kontaktů. 93 % lidí vnímá svou komunitní angažovanost jako důležitou a hodnotnou.
- **Snížení antisociálního chování a kriminality:** Z konkrétních výpočtů uvedených ve zprávě vyplývá, že došlo k výrazné **úspoře veřejných rozpočtů** (v hodnotě 112 000 GBP, cca 3,1 mil. Kč) díky snížení nákladů spojených se zásahem represivních složek – např. snížení nákladů na zatčení a odškodnění vandalismu. Přínosy v bezpečnosti byly vnímány jak obyvateli, tak místními aktéry.
- **Zlepšení veřejného pořádku prostřednictvím komunitní angažovanosti:** Aktivita jako *Benchill Litter Pickers* nebo *Butterflies Bereavement Group* měly přímý dopad na kvalitu veřejných prostranství i psychickou pohodu obyvatel. Jedna z účastnic popsala, že se díky komunitní podpoře dokázala vymanit z násilného vztahu, najít nové bydlení a vést samostatný život.
- **Udržitelná změna a rozvoj leadershipu:** 79 % lidí uvedlo, že se díky FM začali více angažovat jako dobrovolníci, 93 % jich uvedlo, že přispívají k pozitivní změně ve své komunitě. Tomu napomáhaly i programy zaměřené na vzdělávání obyvatel v oblasti leadershipu a budování komunity.

- **Pozitivní vliv na duševní zdraví a spokojenost:** 74 % účastníků zaznamenalo zlepšení svého duševního zdraví, 100 % se cítí hrdí na své bydliště a 100 % vnímá svou účast v komunitě jako přínosnou a naplňující.

Shrnutí

Program *Forever Manchester* dokládá, že dlouhodobá a systematická podpora komunitního života, založená na participaci a využití místních zdrojů, může vést ke zlepšení veřejného pořádku, snížení výskytu kriminality a posílení důvěry mezi obyvateli i mezi komunitou a institucemi. Tyto výstupy odpovídají základním principům komunitní prevence kriminality v českém manuálu: participace, zmocňování, mezioborová spolupráce a prevence před represí. Výsledky programu tak mohou sloužit jako inspirace pro obdobné intervence v sociálně vyloučených lokalitách v ČR. Komunitní prevence kriminality není jen levnější alternativou represivních opatření, ale především dlouhodobě udržitelnou cestou ke zdravější, bezpečnější a soudržnější společnosti.

Doporučení a inspirace pro praxi komunitní prevence kriminality:

1. **Podpora komunitních kaváren a fór** jako bezpečného prostoru pro budování důvěry a řešení problémů mezi občany, samosprávou a policií.
2. **Financování mikroprojektů** obyvatel (např. komunitní zahrady, kulturní akce), které mají přímý dopad na bezpečnost a soudržnost.
3. **Měření dopadů komunitní práce** nejen skrze statistiky kriminality, ale i pomocí participativních evaluačních metod (např. dotazníky k pocitu bezpečí, hloubkové rozhovory).

FINSKO: Řešení skupinových konfliktů ve Forsse

EUCPN (2021)

Přístup uplatněný ve finském městě Forssa v roce 2016 představuje příklad efektivní komunitní prevence kriminality, zaměřené na předcházení meziskupinovým konfliktům, obnovu pocitu bezpečí a snížení sociální polarizace. Situace ve Forsse eskalovala kvůli opakovaným násilným incidentům mezi místními obyvateli a nově příchozími žadateli o azyl. Reaktivní přístupy, jako např. Trestní stíhání, nepřinesly zklidnění situace, a proto se město rozhodlo pro proaktivní komunitní přístup.

Základem úspěšné intervence byly **transparentní komunikace** a **koordinovaná spolupráce mezi městskými institucemi, policií a dalšími relevantními aktéry**. Klíčovou roli sehrála **komunitní mediace**, která byla zaměřena nejen na samotné účastníky konfliktů, ale i na širší komunitu. Důraz byl kladen na vytvoření bezpečného prostoru pro vyjádření obav a sdílení zkušeností. Ten umožnil komunitě být vyslyšena, svobodně se vyjádřit a společně hledat způsoby řešení vyjádřených obav. Zvláštní pozornost byla věnována **mladým lidem**, kteří byli do konfliktů přímo nebo nepřímo zapojeni. Díky mediaci získali prostor reflektovat svou zkušenost a uvědomit si dopady konfliktu na komunitní život. Projekt se zároveň soustředil nejen na represi, ale především **na práci s vnímáním bezpečnosti v komunitě**. Díky těmto krokům došlo k deeskalaci napětí, ukončení kriminálního chování u mladistvých a obnovení důvěry mezi různými skupinami.

Přístup Forssa se stal vítězným projektem v soutěži ECPA 2018. Projekt byl vybrán porotou díky **kvalitní analýze a jasnému vymezení daného problému**, mediačnímu a interaktivnímu procesu, kterým komunita prošla, a spolupráci mezi různorodými aktéry. Oceněna byla také **průběžná evaluace spolupráce**, dialogu a budování důvěry. Ačkoli se tyto ukazatele do hodnocení zapojují jen zřídka, jsou pro vedení celého procesu zásadní. V neposlední řadě existovala jasná **souvislost mezi projektem a snížením kriminality a strachu z ní** – napětí a konflikt v komunitě skončily a že došlo k pozitivním vedlejším účinkům, jako je uvolnění policejních zdrojů, posílení postavení komunity a vytvoření pocitu sounáležitosti.

Shrnutí

Zkušenost z Forssy **potvrzuje význam principů KPK** – zejména spolupráce a partnerství, zmocňování komunity, participace a orientace na prevenci namísto represe. Případ ilustruje, že bezpečnostní problémy zvláště v sociálně napjatých lokalitách s chybějící důvěrou mezi komunitou a institucemi nelze řešit výhradně institucionálně, ale že zapojení obyvatel, včetně mladých lidí a marginalizovaných skupin, je klíčové pro udržitelnou změnu. Zásadní roli v tomto procesu sehrála také důvěryhodná facilitace a dlouhodobé budování vztahů mezi komunitou a institucemi.

Doporučení a inspirace pro praxi komunitní prevence kriminality:

- V případech napětí v lokalitě (např. Mezi různými skupinami obyvatel) zvážit využití komunitní mediace jako nástroje prevence kriminality, v oblasti facilitace a mediace posílit kapacity obcí a NNO.
- Zapojit do procesu mladé lidi jako klíčové aktéry změny.

- Vytvořit multidisciplinární týmy, které budou schopny reagovat nejen na konkrétní bezpečnostní incidenty, ale i na širší společenské napětí.
- Pravidelně vyhodnocovat dopady KPK nejen na kriminalitu, ale i na kvalitu vztahů a důvěru uvnitř komunity.

KANADA: Komunitní prevence kriminality v Ottawě

Crime Prevention Ottawa (2012) a Policy Research Initiative (2005)

To, že komunitně založené přístupy k prevenci kriminality mohou mít výrazně větší dopad na kriminální chování než samotné represivní prosazování práva, ukázaly i místní iniciativy v kanadské Ottawě. Skrze propojování široké škály zainteresovaných aktérů posílily pocit bezpečí a soudržnosti mezi obyvateli, což vedlo k výraznému snížení kriminality. Například v komunitě Vanier se díky akcím jako „Movies in the Park“ a „Community Safety Coffee Houses“ podařilo snížit počet případů sexuálního obchodu a drogové aktivity, což umožnilo rodinám a ostatním obyvatelům bezpečně využívat veřejné prostory.

Základní principy místních iniciativ prevence kriminality

- **Participace a partnerství**

Výzkumy místních projektů prokazují široké zapojení různorodých aktérů – místních obyvatel, NNO, městské správy, škol, zdravotnických zařízení a policie. Iniciativy jako *Together for Vanier*, *Lowertown*, *Our Home* nebo *United Neighbours* fungují na bázi partnerské spolupráce a spolurozhodování.

- **Komunitní diagnostika a adaptace na místní potřeby**

Programy byly vytvořeny na základě místních potřeb a sociální reality – např. ve čtvrti Vanier se zaměřily na eliminaci prostituce a drogové kriminality v parcích pomocí akcí „Movies in the Park“.

- **Důraz na budování důvěry, bezpečí a sociální koheze**

Projekty podporují pocit bezpečí, přinášejí pozitivní zkušenost s participací a zvyšují sociální kapitál. Např. aktivity *Community Safety Coffee Houses* umožňují otevřený dialog mezi obyvateli a policií, čímž dochází ke zvyšování důvěry a větší ochotě hlásit incidenty.

- **Participace znevýhodněných skupin**

Například ve Vanier se do komunitních akcí typu *Movies in the Park* zapojili i znevýhodnění obyvatelé, což vedlo k poklesu drogové aktivity a zvýšení bezpečí v parcích.

- **Mladí lidé jako nositelé změny**

Programy jako *Youth Leadership Project* posilují vztahy mezi mladými a policií, a zároveň rozvíjejí dovednosti a aspirace ohrožených mladých obyvatel.

- **Podpora pozitivního obrazu čtvrti**

Iniciativy jako muraly, komunitní zahrady nebo mládežnické programy (*Youth Leadership Project*) přispěly k pozitivní změně identity sousedství a jejich vnímání ze strany veřejnosti.

Dopady komunitní prevence kriminality v Ottawě

Změna prostředí a kolektivní užívání veřejného prostoru: Richelieu park ve Vanier se díky komunitním akcím znovu stal bezpečným místem pro rodiny a běžné uživatele. Došlo k poklesu výskytu prostituce a drog.

Pokles kriminality: Mezi lety 2006–2011 došlo ke snížení kriminality ve třech komunitách – o 20 % v Lowertown, o 27 % v Pinecrest a o 20 % ve Vanier, oproti průměrnému poklesu v Ottawě o 15 %.

Zapojení celé komunity: Projekt *United Neighbours* ukázal, že zapojením širokého spektra aktérů – od obyvatel, přes sociální služby, policii, zdravotníky až po městské politiky – lze vytvářet **dlouhodobé, komunitně zakořeněné změny**.

Shrnutí

Komunitně založené přístupy k prevenci kriminality v Ottawě ukazují, jak může systematické zapojení místní komunity zásadně ovlivnit bezpečnostní situaci. Přístupy aplikované ve čtvrtích **Lowertown, Vanier a Pinecrest-Queensway** se jasně shodují s principy a postupy komunitní prevence kriminality uvedenými v metodickém manuálu – zejména s důrazem na **analýzu specifického kontextu** sousedství, **participaci obyvatel**, **budování důvěry**, **síťování aktérů a multidisciplinární partnerství**, **dlouhodobou udržitelnost** zásahů.

Doporučení a inspirace pro praxi komunitní prevence kriminality:

- **Zavést model komunitních kaváren** jako platformu pro dialog a společné plánování mezi obyvateli a veřejnou správou.
- **Podporovat komunitní události ve veřejném prostoru** (kino v parku, komunitní slavnosti) jako prostředek prevence a budování důvěry.
- **Systematicky měřit dopad komunitních iniciativ na bezpečnost** a pocit bezpečí pomocí dotazníků a statistik (viz kanadské zkušenosti s monitoringem).
- **Zapojit mladé lidi prostřednictvím programů osobního rozvoje**, např. skrze mentoring s policií a komunitními pracovníky.

USA: Změna fungování policie v Longmontu

Dzur & McKnight (2022)

Město Longmont v americkém Coloradu představuje unikátní příklad dlouhodobé proměny pojetí bezpečnosti, která výrazně rezonuje s principy komunitní prevence kriminality (a zejména s modelem community-oriented policing, viz Metodický manuál). Pod vedením šéfa veřejné bezpečnosti Mika Butlera došlo k přechodu od hierarchicky řízené, represivní bezpečnostní služby k přístupu, který systematicky zapojuje místní komunitu, buduje důvěru a posiluje vlastní kapacity obyvatel k řešení problémů.

Klíčovým principem zde bylo **zmocňování komunity**: policisté byli vedeni k tomu, aby se stávali součástí komunity, naslouchali jejím potřebám a podporovali občanskou aktivitu. Příkladem je tzv. „neighborhood walking“ – Butler a lokální lídři navštívili více než 200 sousedství, kde diskutovali se 4000 obyvateli o tom, co je trápí a co by chtěli změnit. Tímto způsobem se začala bourat pomyslná „pevnost“ policejního sboru.

Transformace se projevila i **strukturálně a personálně**: byly vytvořeny nové pozice, jejichž cílem bylo zlepšit kvalitu života v konkrétní čtvrti. Hodnocení jejich práce zahrnovalo účast komunitních zástupců a sledování poklesu trestné činnosti, zvýšení důvěry a snížení potřeby policejního zásahu – tedy **alternativní metriky úspěchu** odpovídající principu „prevence nad represí“.

Příklad ze čtvrti Stonehedge, kde po sérii komunitních setkání **klesl počet telefonátů na policii ze 100 na pouhých 5 měsíčně**, dokládá **efektivitu komunitní participace**. Policie zde neustoupila, ale změnila svou roli: nepůsobila jako „řešitel“, ale jako **facilitátor komunitní akce**. Tato změna mentality a praxe se označuje jako *refunctioning*, tedy přenesení části zodpovědnosti zpět na komunitu s cílem dlouhodobé soběstačnosti a zdravé sousedské kultury.

Dále byl založen program **LEVI** (Longmont Ending Domestic Violence Initiative, „Iniciativa za ukončení domácího násilí v Longmontu“), který přeměnil domácí násilí z výhradně policejního problému na celospolečenskou agendu. **Výsledkem bylo historicky nejnižší množství úmrtí při nárůstu případů hlášeného násilí** – indikující rostoucí důvěru veřejnosti a včasnou intervenci.

Policejní oddělení také začalo **systematicky vyhodnocovat efektivitu práce s komunitou** pomocí pravidelných dotazníků, zpětné vazby a zapojení terénního výzkumného týmu. Policie **odklonila tisíce případů** z klasického soudního systému do komunitní restorativní justice.

Shrnutí

Přístup longmontské policie dobře ilustruje **přechod k modelu community-oriented policing, tzv. COP**, viz kapitola 2.2 v Metodickém manuálu. Díky pozitivní přítomnosti policie v komunitách a jejímu otevření veřejnosti došlo k jejich sblížení a přijetí společné odpovědnosti za bezpečnost v lokalitách. Longmontský případ se s principy KPK shoduje i v dalších oblastech, jako je důraz na mezioborovou spolupráci, syntetický přístup, již zmiňovaná preference prevence před represí anebo evaluace dopadů kombinující kvantitativní i kvalitativní metody.

Doporučení a inspirace pro praxi komunitní prevence kriminality:

- Zavést participativní hodnocení dopadů bezpečnostních opatření.
- Vytvořit pozice „komunitních strážníků“ s odpovědností za konkrétní čtvrť a vazbou na komunitu.
- Podporovat komunitní fóra k tématům bezpečí s účastí PČR, obce a obyvatel.
- Vytvářet interdisciplinární týmy, které řeší problémy jako domácí násilí v komunitním rámci.

SLOVENSKO: Učení pro hodnotný život

EUCPN (2021)

Projekt „Učení pro hodnotný život“, realizovaný na Slovensku od roku 2001, představuje komplexní a dlouhodobě rozvíjený přístup ke komunitní prevenci kriminality. Své zaměření staví na principech komunitní prevence kriminality: participaci komunity, interdisciplinární spolupráci, inovativních metodách a cílené práci s ohroženými skupinami.

Projekt aktivně zapojuje různé cílové skupiny – od předškolních dětí přes seniory až po marginalizované komunity – a tím **posiluje sociální soudržnost**. Výrazným prvkem je **romská hlídka** plnící roli komunitních mediátorů a preventivních hlídek, což odpovídá české roli **asistentů prevence kriminality**.

Dalším důležitým aspektem projektu je **propojení preventivních a vzdělávacích aktivit**, které zasahují široké spektrum cílových skupin – od dětí přes seniory po odborné pracovníky. Projekt ukazuje, jak efektivně propojovat formální (institucionální) a neformální (komunitní) přístupy k bezpečnosti

Inovativním a inspirativním prvkem je **využití terapeutických psů** v oblasti prevence kriminality, což může být vnímáno jako součást **psychosociální podpory** v komunitní práci. Projekt rovněž věnuje velkou pozornost **mediálnímu pokrytí**, čímž přispívá k informování veřejnosti a pozitivnímu obrazu komunitních intervencí.

Z hlediska **evaluace** je důležité, že projekt kombinuje **kvantitativní ukazatele** (počet akcí, klientů, zpětná vazba) s **kvalitativním hodnocením** dopadů. Aktivní sběr zpětné vazby a evaluace procesu odpovídají doporučením pro vyhodnocování komunitní prevence.

Projekt je **financován z více zdrojů** – městský rozpočet, NNO, státní podpora – což ukazuje na **dobrou udržitelnost** a schopnost budovat **partnerství napříč sektory** (viz 1.2.4). Celkové roční náklady činí cca 20 000 EUR bez mezd, vzhledem k dosaženým výsledkům je projekt považován za **nákladově efektivní**.

Shrnutí

Slovenský projekt nabízí inspirativní příklad, jak lze kombinovat preventivní, vzdělávací a komunitní aktivity (**syntetický přístup**) s cílem posílit bezpečí v místním prostředí. Inspirativní je především aktivní **zapojení místních obyvatel** (viz Metodický manuál KPK) do řešení bezpečnostních a sociálních problémů – včetně členů **romské komunity**. Projekt také ukázal důležitost **zmocňování a posilování soudržnosti komunity** skrze komunitní mediaci, zejména v lokalitách s vyšším etnickým napětím. Nejedná se pouze o prostředek k prevenci kriminality, ale také o cestu k budování důvěry, soudržnosti a schopnosti komunity řešit konflikty svépomocí. Projekt zároveň klade **důraz na prevenci před represí**, tedy orientuje se na posilování místních kapacit a systémových nástrojů místo výlučně bezpečnostních opatření.

Z pohledu udržitelnosti je významným přínosem také **nízkonákladový charakter projektu**. Díky využití místních kapacit (dobrovolníků, romských hlídek, komunitních facilitátorů) a zapojení města, neziskových organizací a státu vznikl model, který je **dlouhodobě udržitelný** a přitom efektivní. Za důležitou lze považovat i **kombinovanou evaluaci procesu i dopadů**

projektu. Zpětná vazba od cílových skupin, sledování počtu aktivit a mediálního zájmu jsou přenositelnými nástroji, které lze efektivně implementovat i v českém prostředí.

Doporučení a inspirace pro praxi komunitní prevence kriminality:

- aktivní zapojení obyvatel (včetně romské komunity)
- komunitní mediace a prevence nenávistných projevů
- propojení preventivních a vzdělávacích aktivit
- nízkonákladové a dlouhodobě udržitelné řešení s širokým dopadem

ČESKO: Komunitní pojetí asistentů prevence kriminality v Jihlavě

Příklad Jihlavy ukazuje, že i v českých podmínkách lokálního veřejného systému může role Asistentů prevence kriminality (APK) přesáhnout institucionální rámec dohledu nad veřejným pořádkem a stát se významnou součástí komunitní prevence kriminality, která propojuje roli městské policie, asistentů prevence kriminality a komunitní práce s dětmi a mládeží. V Jihlavě je tento model unikátně propojen s činností neziskové organizace AV-Amari Vysočina z.s., která se zaměřuje na komunitní a volnočasové aktivity s dětmi a mládeží, zejména z romské komunity. APK – často sami členové romské komunity – zde působí nejen jako prostředníci mezi obyvateli a městskými institucemi, ale také jako aktivní organizátoři komunitního života.

Budování důvěry a aktivní participace zranitelných skupin jsou jedním z klíčových pilířů komunitní prevence. APK v Jihlavě tuto roli naplňují nejen prostřednictvím každodenní přítomnosti v lokalitách, ale i díky **spolupráci s komunitními lidry, dětmi a rodiči**, kterou rozvíjejí v rámci AV-Amari. David Drevňák, jeden z APK a zároveň zakladatel AV-Amari, popisuje, že hlavním nástrojem není represe, ale **kommunikace a vztah**.

Volnočasové aktivity, jako jsou **sportovní turnaje, komunitní setkání či výlety**, vytvářejí prostor pro navazování vztahů a posilování **pozitivních vzorců chování**. Tyto aktivity zároveň přispívají ke zklidnění lokality, prevenci vandalismu a meziskupinových konfliktů. Tento přístup je v souladu s **principy komunitní prevence kriminality**, zejména:

- **Participace zmocňování:** APK nejsou vnímáni jako dohlížitelé, ale jako aktivní členové komunity, kteří ji zplnomocňují k vlastní aktivitě a spoluúčasti na řešení lokálních problémů.
- **Multidisciplinarita:** APK v Jihlavě úzce spolupracují s NNO (např. AV-Amari), školami, OSPOD i komunitními pracovníky, čímž naplňují mezioborový charakter komunitní prevence.
- **Prevence před represí:** Důraz je kladen na pozitivní vzory, edukaci a budování důvěry, nikoliv na represivní nástroje. APK působí jako prostředníci a facilitátoři – jejich cílem je předcházet konfliktům a vytvářet bezpečné prostředí.
- **Komunitní vlastnictví opatření:** Zapojením místních obyvatel, zejména dětí a mládeže, do společných aktivit se posiluje vztah ke komunitě a pocit odpovědnosti za její stav.

Podle interní Vstupní analýzy projektu AV-Amari (2024) spočívá přidaná hodnota přítomnosti asistentů prevence kriminality v Jihlavě nejen v jejich roli komunitních spojek, ale zejména v tom, že vytvářejí bezpečný a **důvěryhodný most mezi institucemi a romskými rodinami**. Tím usnadňují využívání sociálních služeb a podporují zapojení dětí do vzdělávacích a preventivních aktivit. Význam jejich práce spočívá také v propojení formálních struktur, jako je městská policie, s neformálními komunitními aktivitami. Díky hluboké znalosti místního

prostředí a důvěře komunity se APK stávají klíčovým nástrojem pro účinnou prevenci kriminality a zajištění veřejného pořádku.

Shrnutí

Jihlavský model představuje příklad komunitní prevence kriminality založený na dlouhodobém budování vztahů, citlivém přístupu k marginalizovaným skupinám a aktivním zapojování mládeže jako cílové i hybné síly pozitivních změn v lokalitě. Ukazuje, že asistenti prevence kriminality mohou být mnohem víc než pouze prodlouženou rukou bezpečnostních složek – mohou se stát skutečnými komunitními facilitátory, pokud jsou systematicky podporováni, propojeni s místními komunitními organizacemi a pokud jejich práce vychází z dlouhodobé vize budování komunitní odolnosti. Model propojující samosprávu, komunitní aktéry a bezpečnostní složky na základě partnerského dialogu – nikoliv jednostranné kontroly – je vhodný k dalšímu šíření i v jiných lokalitách ČR, které čelí obdobným výzvám v oblasti sociálního vyloučení, bezpečnosti a nedůvěry obyvatel vůči institucím.

Asistent prevence kriminality a komunitní lídr

David Drevňák je příkladem toho, jak se z pozice asistenta prevence kriminality může stát klíčový aktér komunitního života. Jako člen romské komunity v Jihlavě a zároveň jeden ze zakladatelů spolku AV-Amari Vysočina se dlouhodobě věnuje komunitnímu organizování volnočasových a vzdělávacích aktivit pro děti a mládež. Jeho přístup je postavený na důvěře, dialogu a osobním příkladu. Nepracuje pouze „ve službě“, ale i ve svém volném čase – pořádá taneční kroužky, sportovní aktivity a podporuje mladé lidi ve vzdělávání i kulturním sebevyjádření. Za svoji činnost obdržel Cenu Rady města Jihlavy (2023) za dlouhodobý přínos městu a podporu mezikulturního dialogu.

„Naší jedinou zbraní je komunikace. Nejdůležitější není napomínat, ale vnímat vztahy, pochopit situaci a mluvit s lidmi jejich jazykem – lidsky,“ říká Drevňák (2023), který chápe práci APK jako most mezi institucemi a komunitou. Jeho osobní příběh dokládá, že kombinace životní zkušenosti, komunikačních dovedností a aktivního zapojení do komunitního života může výrazně přispět ke zklidnění situace ve městě a podpořit prevenci kriminality založenou na vztazích, nikoliv na represí.

ČESKO: Komunitní mikrogranty Nadace Via vedoucích ke zlepšení sousedského soužití v SVL

Kandler (2025)

Zkušenosti z Budišova, Litvínova a Třince potvrzují, že komunitní mikrogranty představují efektivní nástroj komunitní prevence kriminality. Umožňují nejen viditelné zlepšení veřejného prostoru, ale především posilují sousedské vztahy, důvěru mezi obyvateli a pocit spoluodpovědnosti za dění v lokalitě.

Ve všech třech lokalitách sehrál klíčovou roli princip **participace a komunitního vlastnictví**. V Litvínově–Janově a Třinci–Borku obyvatelé sami rozhodovali o použití prostředků, navrhovali aktivity (např. dětské dny, komunitní posilovna, retro olympiáda) a byli zapojeni do jejich organizace i hodnocení. Vznik jádrových skupin aktivních obyvatel napříč generacemi vedl k jejich postupnému zmocňování a převzetí odpovědnosti za plánování a realizaci dalších aktivit.

Zároveň se mikrogranty osvědčily jako **nástroj prevence před represí** – obyvatelé se skrze praktické aktivity (brigády, sousedské akce, úpravy prostor) učí spolupracovat a řešit konflikty nenásilně. Vytváří se prostor pro pozitivní interakce mezi skupinami, které byly dříve v napětí, a tím se snižuje riziko kriminality, vandalismu či sociální izolace.

Důležitým aspektem je **nízkoprahovost a flexibilita** – mikrogranty jsou přístupné i pro komunity bez předchozí zkušenosti s projektovým řízením, čímž podporují tzv. komunitní leadership a rozvoj kompetencí lokálních lídryň a lídrů. V Třinci např. ženy z lokality Borek samostatně navrhly a zrealizovaly komunitní akce a získaly nové dovednosti v oblasti plánování, rozpočtování a spolupráce s partnery.

Mikrogranty se rovněž osvědčily jako **nástroj posilování komunitní identity a prevence stereotypů**. Komunitní aktivity měly veřejný charakter, přitahovaly pozornost médií a měly pozitivní dopad na vnější obraz lokality. Vznikaly tak nové příběhy, které nahrazují stigmatizující narativy a posilují důvěru v potenciál obyvatel těchto čtvrtí.

Shrnutí

Zkušenosti z praxe ukazují, že komunitní mikrogranty jsou **účinným, nákladově efektivním a snadno replikovatelným nástrojem**, který může být součástí širších strategií komunitní prevence kriminality – a to zejména v lokalitách se zvýšenou koncentrací obyvatel žijících v sociálním vyloučení. Jejich implementace by měla být systematicky podporována na úrovni obcí i v rámci státních dotačních titulů, s důrazem na zapojení komunitních pracovníků, podporu jádrových skupin a vyhodnocování dopadů nejen kvantitativně, ale i kvalitativně (např. míra důvěry, spolupráce, odpovědnosti).

Doporučení a inspirace pro praxi komunitní prevence kriminality		Zdroj/praktická zkušenost
Podpora mikrograntových nástrojů i pro začínající skupiny bez projektové zkušenosti		Zkušenosti Nadace Via v Třinci, Budišově a Litvínově ukazují, že

	nízkoprahovost podporuje zapojení obyvatel.
• Posilování komunitního leadershipu a kompetencí místních obyvatel prostřednictvím jednoduchých komunitních projektů	• Rozvoj dovedností jako plánování, komunikace či práce v týmu – např. ženy z Borku.
• Podpora pozitivního mediálního obrazu lokalit skrze veřejné komunitní akce	• Nahrazení negativních narativů novými příběhy úspěchu a změny.
• Zapojování dětí a mládeže jako součást zvyšování bezpečnosti	• Příklad projektu „Jeden svět“ ukazuje, že zapojením dětí se zvyšuje účast celé rodiny.
• Zaměření na sousedské vztahy jako základ prevence konfliktů	• I drobné intervence vedou k zlepšení soužití – např. obnova veřejných prostor nebo komunitní setkání.
• Kombinace mikrograntů s podporou komunitních pracovníků a organizací	• Facilitace, pomoc s realizací a reflexe přispívají k dlouhodobému udržení efektu.

Závěr

Příručka inspirativní praxe komunitní prevence kriminality ukazuje, že posilování bezpečí v lokalitách s koncentrací obyvatel žijících v sociálním vyloučení vyžaduje víc než jen technická nebo represivní opatření. Přináší konkrétní příklady, jak může aktivní zapojení komunity, podpora důvěry, participace a sdílená odpovědnost mezi obyvateli a institucemi vést ke skutečným změnám – nejen v oblasti bezpečnosti, ale i ve zlepšování sousedských vztahů, veřejného prostoru a kvality života.

Na příkladech z Rotterdamu, Manchesteru, Longmontu či českých měst, jako je Jihlava nebo Třinec, vidíme, že komunitní prevence kriminality funguje tam, kde jsou vytvořeny podmínky pro dlouhodobé vztahy, zapojení komunity a partnerství mezi samosprávou, bezpečnostními složkami a místními organizacemi. Tam, kde jsou obyvatelé nejen pasivními příjemci bezpečnostní politiky, ale sami jejími aktivními tvůrci, dochází k udržitelnému posunu.

Zároveň však příručka potvrzuje závěr *Metodického manuálu komunitní prevence kriminality*, že komunitní prevence kriminality není „rychlé řešení“ a neměla by být zaváděna bez důkladné přípravy. Vyžaduje investici do kapacit – lidských i institucionálních – a zejména budování důvěry mezi aktéry, která nemůže vzniknout ze dne na den. Pokud má být účinná a spravedlivá, musí vycházet z respektu k místním znalostem, reflektovat různé perspektivy a umožňovat zapojení i těch obyvatel, kteří bývají běžně z rozhodovacích procesů vyloučení.

Tato příručka není uzavřeným souborem receptů. Je spíše sbírkou inspirací a praktických zkušeností, které mohou pomoci obcím, městům, policejním orgánům, neziskovým organizacím i samotným obyvatelům při hledání vlastních cest k bezpečnější a soudržnější společnosti. Věříme, že se stane živým dokumentem – doplňovaným, aktualizovaným a sdíleným mezi těmi, kdo věří, že prevence kriminality má smysl právě tam, kde se rodí – v komunitě.

Připraveným štěstí přeje – a komunitní prevence kriminality připravenost potřebuje dvojnásob.

Zdroje

AV-AMARI VYSOČINA z. s. *Vstupní analýza k projektu KP „Jeden svět“ v Jihlavě*. Interní dokument, 2024. Neveřejný materiál, citován se souhlasem autora.

CLES – CENTRE FOR LOCAL ECONOMIC STRATEGIES. *Evaluating and assessing the return on investment of Forever Manchester's activities*. Manchester: CLES, September 2014. [online]. Dostupné z: <https://www.forevermanchester.com>

CRIME PREVENTION OTTAWA. *Why Community-Based Crime Prevention Works: Case studies of three Ottawa communities*. Ottawa, 2012. Dostupné z: <https://www.crimepreventionottawa.ca>

DZUR, Albert W.; MCKNIGHT, John. *Refunctioning the Police in Longmont*. National Civic Review, 2022. <https://www.nationalcivicleague.org/ncr-article/refunctioning-the-police-in-longmont>

EUCPN. *Community-Oriented Policing in the European Union Today: Evidence from Practice, Toolbox no. 14*. Brussels: European Crime Prevention Network, 2021. Dostupné z: https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/Toolbox%2014_EN_LR.pdf

FOREVER CONSULTING. *Community Matters – Final Evaluation Report: Executive Summary*. Manchester: Forever Consulting for Heart of England Community Foundation, November 2020. [online]. Dostupné z: <https://www.heartofenglandcf.co.uk/wp-content/uploads/2021/02/Community-Matters-Final-Evaluation-Report-Executive-Summary.pdf>

HOTTENTOT, Zina. *Approaches and influences on resilient communities*. Veldacademie, 2022. Dostupné z: https://verhalenvanbotu.nl/wp-content/uploads/2021/09/Approaches-and-influences-on-resilient-cummunities_Hottentot.pdf

KANDLER, Michal. *Od společenského ghetta k emancipaci: jak ohrožené romské komunity mění svou budoucnost*. Ministerstvo vnitra ČR, 2025. [interní dokument]

KNAPP, Matouš; KANDLER, Michal. *Metodický manuál komunitní prevence kriminality*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2025. [interní dokument]

MĚSTO JIHLAVA. *Naší jedinou zbraní je komunikace*. Ježkovy oči, 2023, č. 11. Jihlava, 2023. Dostupné z: <https://www.jihlava.cz>

POLICY RESEARCH INITIATIVE. *Social Capital in Action: Thematic Policy Studies*. Government of Canada, 2005. ISBN 0-662-41428-4. Dostupné z: https://publications.gc.ca/collections/collection_2012/spp-pri/PH4-26-2005-eng.pdf

VELDACADEMIE. *Monitor Veerkracht in Bospolder-Tussendijken: Vijf jaar onderzoek naar sociale veerkracht*. Gemeente Rotterdam, 2024. Dostupné z: <https://www.veldacademie.nl/en/projecten/monitor-veerkrachtig-bospolder-tussendijken-2028>

VELDACADEMIE. *Standing strong together during the corona crisis*. Rotterdam, 2021. Dostupné z: <https://www.veldacademie.nl/en/projecten/resilience-of-botu-in-corona-time>